

УДК 340.12

**ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІЇ
ЯК ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ПРАВОМІРНОЇ ПОВЕДІНКИ**

**PERSONAL QUALITIES OF A POLICE OFFICER
AS AN ELEMENT OF PROVISION OF HIS LAWFUL BEHAVIOR**

Нестеренко М.В.,
*здобувач кафедри теорії та історії держави і права
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»*

У статті проаналізовано роль особистісних якостей у діяльності співробітників міліції. Виявлено систему рис та якостей співробітників міліції, що впливають на виконання ними професійних обов'язків. Описана система рис та якостей особистості, що впливає на створення професійного портрета й формування професійного соціального типу співробітників міліції. Досліджено корисність, дієвість реальних та уявних нормативно-правових та етичних вимог суспільства до особистості співробітників міліції.

Ключові слова: співробітник міліції, правомірна поведінка, особистість співробітника міліції, якості співробітників міліції, професійні обов'язки співробітників міліції.

В статье проанализирована роль личностных качеств в деятельности сотрудников милиции. Выявлена система свойств и качеств сотрудников милиции, которые влияют на выполнение ими профессиональных обязанностей. Описана система свойств и качеств личности, которая влияет на создание профессионального портрета и формирование профессионального социального типа сотрудников милиции. Исследована полез-

ность, действенность реальных и мнимых нормативно-правовых и этических требований общества к личности сотрудников милиции.

Ключевые слова: сотрудник милиции, правомерное поведение, личность сотрудника милиции, качества сотрудников милиции, профессиональные обязанности сотрудников милиции.

The article analyzes the role of a personal peculiarity in the work of police officers. A system of properties and qualities of police officers affecting the performance of their professional duties is distinguished. A system of properties and personality traits affecting the creation of a professional portrait and formation of professional social type of police officers is described. The usefulness and effectiveness of real and alleged, regulatory and ethical requirements of society to the personality of police officers is investigated.

Key words: police officers, lawful behavior, personality traits of police officers, qualities of police officers, professional duties of police officers.

Постановка проблеми. В умовах соціальної трансформації, змістом якої є перехід до нової політичної й економічної систем, тенденції розвитку особистості співробітника міліції привертають до себе особливу увагу. Незважаючи на досить великі штати системи МВС, слід визнати брак кваліфікованих кадрів, який пояснюється відтоком професіоналів із державних структур у приватні. Водночас ще небезпечнішим явищем слід вважати низьку підготовку багатьох співробітників міліції, неготовність до змін, їх невміння приймати справді значущі самостійні рішення. Діяльність більшості співробітників міліції зводиться до оформлення рішень їх безпосередніх керівників. Інститут наставництва, який ефективно діяв у минулому, сьогодні фактично зруйновано. Наразі, коли в багатьох складних ситуаціях співробітнику міліції необхідно приймати відповідальні рішення, він цього зробити не може, що, безумовно, негативно позначається на рівні забезпечення правопорядку в суспільстві. Відтак ситуація, що склалася, вимагає від співробітника міліції формування особливих особистісних якостей, що сприяли б мотивації його правомірної поведінки та забезпечували повернення довіри суспільства.

Аналіз особистості співробітника міліції та виокремлення позитивних якостей сприятиме виробленню дієвих механізмів розвитку необхідних рис, що забезпечують належне виконання професійних обов'язків.

Стан дослідження. Основу для вивчення особистості співробітників міліції склали роботи, присвячені дослідженню питань їх професійної правосвідомості, професійної правової культури, правового виховання [1–11]. Серед них праці таких відомих учених, як Є. Гіда, Ю. Дмитренко, І. Зеленко, Г. Зубко, Л. Кінашук, К. Оробець, О. Скакун, Р. Сербін, В. Темченко, О. Цуркан та інші. Ці дослідження дали багатий матеріал для розуміння основ правомірної поведінки цієї категорії співробітників. Водночас ґрунтовного аналізу правових якостей особистості співробітників міліції досі проведено не було.

Виклад основного матеріалу. Ще в 70-х роках ХХ століття в юридичній літературі була описана модель юриста. Авторами цієї моделі були С. Алексєєв та В. Яковлев, які вважали, що це так званий бажаний стан особистості юриста, який включає загальні вимоги й показники моделі юриста, а також специфічні (спеціалізовані), що обумовлені специфікою тих чи інших різновидів юридичної діяльності чи юридичної спеціальності, риси таких осіб.

Основними загальними показниками, на думку авторів, були наступні:

- 1) ідейність, політична зрілість, принциповість, правильне розуміння свого суспільного обов'язку;
- 2) високий рівень загальної культури, всебічна духовна та інтелектуальна розвиненість;
- 3) високий моральний рівень – підпорядкування діяльності юриста нормам моралі, чесність, шанобливе ставлення до людей, увага до них та їх проблем тощо;
- 4) високий рівень правової культури, розвинене юридичне мислення;
- 5) глибоке знання законодавства і практики його застосування;
- 6) загальноюридичні практичні навички (вміння) – навички дослідження фактів, знаходження і тлумачення нормативних актів, складання юридичних документів, усних виступів з юридичних питань тощо;
- 7) загальнокомунікативні та організаційні якості, навички роботи з людьми, знання психології людей;
- 8) навички до науково-дослідної роботи;
- 9) якості громадського діяча, зокрема навички публічних виступів [12, с. 73-74; 13, с. 82-89].

Досліджуючи особисті якості співробітників міліції, звичай, їх об'єднують у наступні групи:

- 1) світоглядні – ставлення до загальноновизнаних соціальних цінностей, насамперед особистості, її основних прав і свобод; ставлення до права, закону, суспільства, влади; громадянськість і патріотизм; етичні й моральні нормативи, в тому числі милосердя, співчуття, почуття вірності, честі, власної гідності тощо;

- 2) інтелектуально-розумові – загальні професійні знання, здатність до вирішення розумових завдань, як типових, так і нестандартних, здатність до навчання, спостережливості, здатність концентруватися на предметі пізнання, сприймати інформацію у процесі комунікації тощо;

- 3) психологічні – розвиненість волевої складової, співвідношення конформності та нонконформності, психологічна сприйнятливості, правдивість, комунікативність, вміння самооцінки, терпіння, певний ступінь мужності як готовність протистояти реальним та уявним загрозам тощо;

- 4) фізичні – вік, стан здоров'я, стомлюваність, деякі індивідуальні фізичні властивості (зір, рухливість тощо) [14, с. 102].

Безумовно, всі ці риси та якості мають бути притаманні співробітнику міліції, адже він як особа, яка наділена владними повноваженнями, повинен мати

відповідний світогляд, бути принциповим тощо. Водночас зміни в суспільстві, трансформація розумових парадигм та уявлень про соціальні цінності переконливо свідчать про те, що особистість співробітника міліції обов'язково має включати в себе механізм оцінки навколишнього світу, уважного й виваженого ставлення до кожної людини.

Особисті якості співробітників міліції можуть бути піддані класифікації за різними критеріями. Наприклад, за важливістю вони можуть бути поділені на нормативні (тобто обов'язкові) та ненормативні.

За приналежністю ці якості можуть бути притаманні всім співробітникам міліції; групі співробітників міліції, наприклад, співробітникам служби ДАІ; конкретному співробітнику міліції.

Із точки зору ставлення суспільства ці якості можуть бути, наприклад, такими, що схвалюються; такими, що засуджуються; нейтральними.

Залежно від ролі, яку вони відіграють у структурі особистості, поділяються на провідні; істотні; мало-значущі.

При цьому в особистості співробітника міліції кожна з названих якостей та їх система повинні розглядатися з позицій завдань, що обумовлені його професійною діяльністю, зокрема з позицій необхідності забезпечення правової безпеки, правової стабільності, правової раціональності життя суспільства й поведінки людей, з позицій відповідності особистості співробітника міліції потребам і надіям суспільства [15].

Окремі якості особистості співробітників міліції розглядаються законодавцем як обов'язкові для кандидатів на здобуття цієї професії. На нашу думку, доречно згрупувати ці якості й визначити нормативно-правові формалізовані якості особистості співробітників міліції, що закріплені в національному законодавстві, а також запропонувати більш розширений перелік, що сприятиме забезпеченню правомірної поведінки співробітників міліції та належному виконанню професійних обов'язків.

Професійна підготовка співробітника міліції та її рівень насамперед передбачає наявність правових знань, навичок, засвоєних правових традицій і стереотипів поведінки.

Особи, прийняті на службу до міліції, в обов'язковому порядку проходять спеціальне професійне навчання або перепідготовку. Підготовка фахівців у вищих навчальних закладах Міністерства внутрішніх справ України за державним замовленням здійснюється на підставі договору про навчання, який укладається між навчальним закладом, головним управлінням, управлінням Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим, області, місті Києві або Севастополі чи на транспорті та особою, яка навчається. Водночас доводиться констатувати, що рівень підготовки осіб, які приходять на службу до міліції, все ще залишається на низькому рівні [16].

Підготовка працівників міліції повинна будуватися на основних принципах (верховенства права, охорони прав, свобод і законних інтересів людини і

громадянина, законності, демократії, гуманності, науковості, комплексності) та розроблятися відповідно до завдань міліції.

Підготовка працівників міліції повинна бути спрямована на формування й розвиток професійно важливих знань, умінь, навичок та якостей відповідно до вимог кваліфікаційних характеристик. Загальна підготовка працівників міліції повинна бути максимально відкритою для суспільства.

Бажано, щоб після початкової загальної підготовки в подальшому проводилися заняття з підвищення кваліфікації, а за необхідності – зі спеціальної (специфічної) підготовки та підготовки до управлінської діяльності. Практична підготовка щодо уникнення застосування надмірної сили повинна бути складовою частиною професійної підготовки працівників міліції.

У процесі професійної підготовки обов'язковим є формування неупередженого та правомірного ставлення працівників міліції до представників усіх соціальних груп, що сприятиме боротьбі з расизмом і ксенофобією.

Вік – на службу до міліції приймаються на контрактній основі громадяни України, які досягли 18-річного віку (крім випадків, встановлених законодавством), мають повну загальну середню освіту, володіють державною мовою, здатні за своїми особистими, діловими й моральними якостями, фізичною підготовкою і станом здоров'я виконувати покладені на міліцію завдання. Під час прийняття на службу до міліції може бути встановлено випробувальний термін строком до одного року.

Прийняття на службу повинне базуватися на принципах об'єктивності, відсутності дискримінації після проведення належної перевірки кандидатур. До складу підрозділів мають входити чоловіки й жінки, які представляють різні верстви населення, в тому числі етнічні меншини, оскільки кінцевою метою є формування такого складу підрозділів міліції, що відображає те суспільство, на службі якого вони знаходяться.

Стан здоров'я. У ч. 1 ст. 17 Закону України «Про міліцію» спеціально закріплено положення, що співробітниками міліції можуть бути громадяни України, які здатні за своєю фізичною підготовкою і станом здоров'я виконувати покладені на них обов'язки. Водночас для виконання професійних обов'язків співробітниками міліції, що обумовлені особливостями цієї професії, а також для уникнення дискримінації окремих категорій громадян доцільно на законодавчому рівні розкрити поняття «здоров'я» та співвіднести його зміст із різними посадами у службах та підрозділах міліції.

Співробітники міліції повинні відбиратися за умови відповідності їх інтелектуальних, фізичних, психофізіологічних і морально-вольових якостей до вимог службової діяльності.

У співробітників міліції повинні бути розвинені логіка та пізнавальні й комунікативні здібності, а за необхідності – управлінські й організаційні якості. Крім того, вони повинні виявляти розважливість,

відкритість, зрілість, почуття справедливості, розбиратися в сучасних політичних, економічних, культурних та інших соціальних тенденціях [17].

Не може бути прийнято на службу до міліції особа, яка має непогашену або незняту судимість за вчинення злочину, крім реабілітованої, або на яку протягом останнього року накладалося адміністративне стягнення за вчинення корупційного правопорушення.

Як слушно зазначає Є. Гада, діяльність міліції має бути переорієнтовано на забезпечення безпеки суспільства, насамперед охорону прав і свобод людини, що мають стати основним об'єктом уваги МВС України та його підрозділів на місцях. Крім того, потрібно постійно впроваджувати нові форми взаємодії й залучення громадськості до охорони правопорядку і профілактичної роботи, постійно налагоджувати співпрацю між міліцією та населенням. Зрештою, правоохоронна функція міліції реалізується в контексті служіння народу, кожній людині і громадянину. Діяльність міліції має базуватися на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, посиленні взаємодії із трудовими колективами, громадськими організаціями

та визначати в якості головної мети партнерство міліції й народу у протидії злочинності та охороні правопорядку [18, с. 155].

Поки що важко визначити, які моральні якості національне законодавство визнає обов'язковими для співробітників міліції. На жаль, положення Кодексу поведінки працівника органів внутрішніх справ, що був затверджений Наказом МВС від 5 листопада 2011 року № 825 [19], так і не отримали практичної реалізації. А відтак все ще нагальною є потреба в удосконаленні стандартів етичної поведінки, доброчесності, запобігання негативним проявам під час виконання співробітниками міліції їх професійних обов'язків та в особистому житті.

Висновки. Традиційних універсальних моральних законів уже не достатньо, щоб справитися з вимогами ХХІ століття. Саме тому й потрібно в діяльності міліції запроваджувати деонтологічні принципи, що прищеплюють співробітникам міліції почуття моральної ідентичності і природної людської поваги, формують засади належної поведінки та складають основу для належного виконання ними професійних обов'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гада Є.О. Форми та методи правового виховання працівників міліції України / Є.О. Гада // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 3 (54). – С. 23–28.
2. Демічева В.В. Правова свідомість як елемент правової системи в умовах демократичного розвитку України : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / В.В. Демічева ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2007. – 20 с.
3. Зеленко І.П. Правова культура працівників органів внутрішніх справ (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / І.П. Зеленко ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2006. – 20 с.
4. Оробець К.М. Правова свідомість: загальнотеоретичний зріз / К.М. Оробець // Право і безпека. – 2002. – № 3. – С. 66–68.
5. Орлова О.О. Правове виховання і роль міліції у його здійсненні на сучасному етапі розвитку суспільства (теоретичні та прикладні аспекти) : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / О.О. Орлова ; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 20 с.
6. Осика І.В. Правова культура у формуванні правової, соціальної держави : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / І.В. Осика ; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – К., 2004. – 20 с.
7. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А.П. Гетьман, Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, Ю.Ю. Калиновський ; ред.: В.Я. Тацій, А.П. Гетьман, О.Г. Данильян ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого». – 2-ге вид., перероб. і допов. – Х. : Право, 2013. – 438 с.
8. Сербин Р.А. Правова культура – важливий фактор розбудови правової держави : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.12 / Р.А. Сербин ; Нац. акад. внутр. справ України. – К., 2003. – 15 с.
9. Скакун О.Ф. Теорія права і держави [текст] : підручник / О.Ф. Скакун ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Вид. 3-тє, допов. і перероб. – К. : Правова єдність, 2011. – 524 с.
10. Темченко В.І. Формування професійної правосвідомості співробітників міліції (проблеми теорії і практики) / В.І. Темченко. – К. : НАВСУ, ДС «Авангард», 2001. – 188 с.
11. Цуркан О.В. Правова свідомість працівника міліції: теоретико-правове дослідження : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / О.В. Цуркан ; Нац. ун-т «Львів. Політехніка». – Львів, 2013. – 16 с.
12. Алексеев С.С., Яковлев В.Ф. О модели юриста и обучении в юридических вузах // Правоведение. – 1976. – № 4. – С. 73–74.
13. Дагель П.С., Овчинников Н.И., Резниченко И.М. Модель юриста // Правоведение. – 1976. – № 4. – С. 82–89.
14. Жалинский А.Э. Профессиональная деятельность юриста. Введение в специальность : учеб. пособие. – М. : Издательство БЕК, 1997. – 312 с.
15. Савіщенко В.М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу : автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04 / В.М. Савіщенко ; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.
16. Котикова О.М. Формування змісту вищої юридичної освіти на основі структурно-функціонального аналізу професійної діяльності юриста / О.М. Котикова // Наука і освіта. – 2010. – № 4/5. – С. 106–111.
17. Євдокимова Н.О. Психологічні засади формування майбутнього фахівця як суб'єкта правничої діяльності : автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.07 / Н.О. Євдокимова ; НАПН України, Ін-т психології ім. Г.С. Костюка. – К., 2013. – 43 с.
18. Гада Є.О. Деонтологічні засади діяльності міліції незалежної України: аналіз наукових конференцій / Є.О. Гада // Юридичний часопис НАВС. – 2012. – № 2. – С. 148–155.
19. Кодекс поведінки працівника органів внутрішніх справ : Наказ МВС України № 825 від 5 листопада 2011 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/700148>. – Назва з екрану.